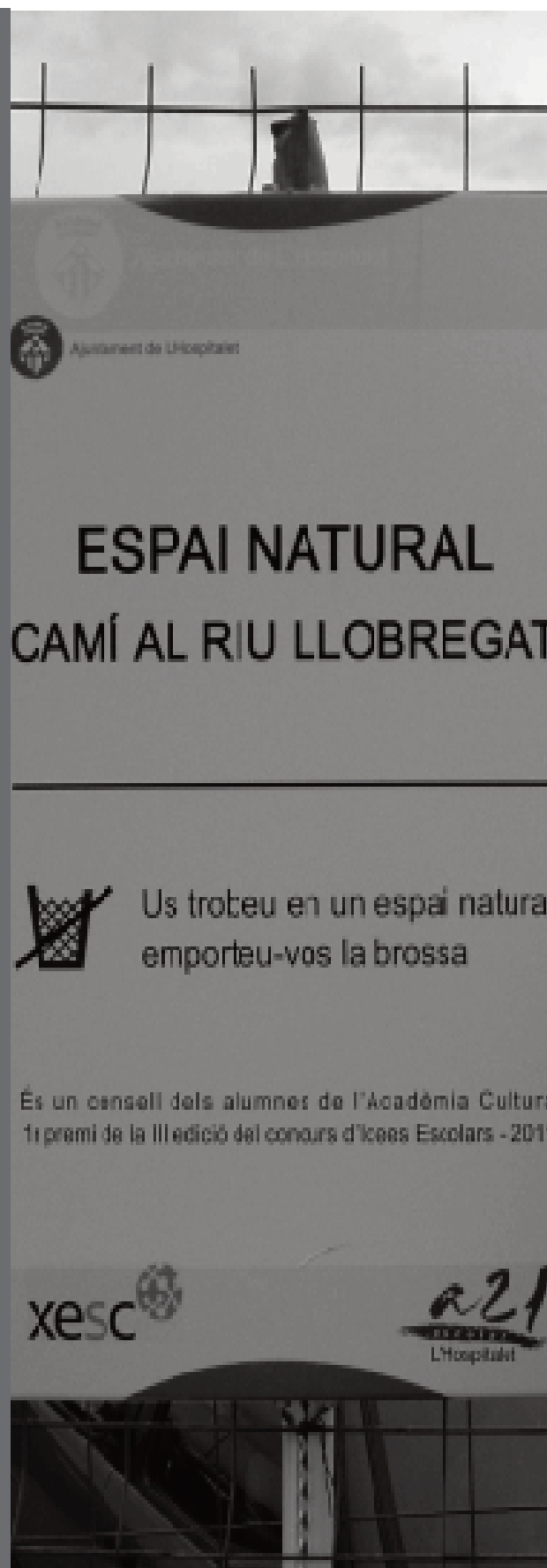

L'educació ambiental a les escoles de l'Hospitalet

Genís Pascual Vives

L'educació ambiental a les escoles de l'Hospitalet

Genís Pascual Vives
Professor jubilat

1. INTRODUCCIÓ

L'educació en valors ambientals ha anat prenent volada els darrers temps, especialment en aquests primers anys del segle, en paral·lel al canvi substancial en la manera com es plantegen les persones i els grups humans la seva relació amb l'entorn, tant el mundial com especialment el més proper. En aquest text es fa un repàs del que ha significat la seva concreció a la nostra ciutat.

Una escola representa un sistema de convivència on es reproduïxen i sovint s'accentuen les relacions que es donen en una comunitat humana qualsevol. L'esperit de formació li dona, però, una voluntat contínua de millora en tots els àmbits. L'educació implica sempre una interacció positiva amb l'entorn i, per tant, l'escola s'ha de plantejar de quina manera encara també els temes ambientals en el procés educatiu, sigui el propi medi de l'escola o sigui la societat en què està inserida. És normal que tingui una determinada manera de recollir els residus que s'hi generen, que reflexioni sobre com utilitza els fluxos energètics i materials (aigua, paper, menjar, elements de neteja) i que tingui un sistema de transmissió d'aquests valors a l'alumnat. D'altra banda, les activitats portades a terme a l'escola es multipliquen cap a l'entorn familiar, ja que els nois i noies fan d'altaveu de les troballes i els hàbits que adquireixen i els exporten a casa.

L'educació ambiental catalana moderna té diversos precedents, com l'anomenat excursionisme científic de començaments del segle xx i els moviments de renovació pedagògica que arreu d'Europa propugnaven l'ensenyament actiu (Montessori, Decroly, Freinet), que tenien com una de les fonts d'inspiració el fet de considerar la natura com un recurs educatiu.

Aquest moviment va ser acollit amb interès a Catalunya. A l'Escola del Bosc que l'Ajuntament de Barcelona va crear al parc de Montjuïc i de la qual era directora Rosa Sensat, es concedia una gran importància al treball en l'entorn natural en l'educació dels nens i nenes. L'empenta que va experimentar l'escola en general durant la República es va notar també en el tractament de l'educació en l'entorn. L'experimentació va ser un dels eixos del treball educatiu. Les sortides de l'aula a observar

Logo de l'A-21 escolar

i estudiar la natura varen ser una activitat força comuna. Com a exemple, el 1932 es va crear l'Institut Escola de la Generalitat al parc de la Ciutadella de Barcelona, que promovia aquesta participació activa dels alumnes. El final de la República tallà de soca-rel aquestes experiències.

L'escola, com tota la societat en general, va passar uns decennis amb dificultats d'aconseguir una dignitat en la seva supervivència durant els anys de la dictadura. Tímids intents cap als anys seixanta varen anar cristal·litzant en la dècada dels setanta gràcies a l'esforç d'una part molt important del professorat, de manera que, quan es va recuperar la democràcia, va ser fàcil incloure aspectes ambientals, entre d'altres, en el disseny curricular dels diversos nivells de l'ensenyament.

En aquest text es descriuen les activitats que s'han dut a terme en els últims anys a les escoles de l'Hospitalet amb l'objectiu de transmetre coneixements i sensibilitats respecte dels problemes ambientals de la ciutat i del món. Al final s'adjunten unes reflexions sobre el que s'ha desenvolupat fins ara, el camí que queda per fer i quines perspectives de treball ens depara el futur més immediat.

2. LA PRESA DE CONSCIÈNCIA DE LES PROBLEMÀTIQUES AMBIENTALS I LA NECESSITAT DE L'EDUCACIÓ AMBIENTAL

2.1 L'educació ambiental a la comunitat internacional

L'any 1972, i responent a la preocupació de la comunitat internacional per l'estat del medi, se celebra a Estocolm la Conferència de Nacions Unides sobre el Medi Humà ("Una sola Terra") amb delegats de 113 estats membres i observadors de més de quatre-centes organitzacions no governamentals. En la Declaració sobre el Medi Humà s'indica la necessitat d'utilitzar les eines educatives com a resposta a la problemàtica ambiental:

"És indispensable una tasca d'educació en qüestions ambientals, dirigida tant a les generacions joves com als adults i que presti l'atenció deguda al sector de la població menys privilegiat, per tal d'eixamplar les bases d'una opinió pública

ben informada i d'una conducta dels individus, de les empreses i dels col·lectius, inspirada en el sentit de la seva responsabilitat quant a la protecció i millora del medi en tota la seva dimensió humana." (Declaració sobre el Medi Humà. Estocolm, 1972. Principi 19)

Posteriorment se succeeixen diverses conferències, seminaris i congressos fins a la Conferència de Nacions Unides sobre Medi ambient i Desenvolupament ("Cimera de la Terra") el 1992 a Rio de Janeiro on, a part de la redacció de la Convenció per al Canvi climàtic, es va adoptar un programa d'acció per al segle següent: l'Agenda 21. Cal afrontar globalment la situació de desequilibri i degradació ambiental i social mundial, que s'ha anat fent més i més evident durant el segle xx.

La coneguda frase "Pensa globalment, actua localment" té una especial significació amb les Agendes 21 Locals, convertides en instruments de diagnosi, planificació, acció i avaluació, i que són la concreció d'una proposta d'abast planetari a unes accions locals realitzades a través de la participació directa de la població.

El 1994 se celebra a Aalborg (Dinamarca) la Conferència Europea de Ciutats i Pobles Sostenibles, on s'elabora la Carta d'Aalborg. Les entitats locals que s'hi adhereixen es comprometen a adoptar, en les seves polítiques, estratègies per al desenvolupament sostenible local. La carta destaca la necessitat de la participació ciutadana en el procés de presa de decisions en l'àmbit local.

2.2 La implementació de l'educació ambiental a Catalunya

Per donar resposta conjunta a les necessitats de treball en el món de l'educació ambiental, professionals i altres persones interessades en aquest camp, de perfils i àmbits laborals molt diversos, es crea el 1985 la Societat Catalana d'Educació Ambiental (SCEA), amb l'objectiu comú de treballar per la sostenibilitat des de l'educació. Des dels seus inicis la SCEA ha impulsat projectes de treball compartits, interdisciplinaris i distribuïts per tot el territori català, com el Fòrums d'educació Ambiental.

Paral·lelament, el 1992, professors de diferents departaments de la UAB varen veure la necessitat d'impulsar uns estudis multidisciplinaris en ciències ambientals, a través dels quals els estudiants rebessin formació en matèries diverses de les ciències experimentals i socials relacionades amb l'entorn ambiental (economia, dret, sociologia, geografia humana, biologia, química, ecologia, física, geologia, etc.). La llicenciatura en ciències ambientals va ser homologada com a carrera universitària el 1996.

Això va afavorir l'aparició d'un munt de professionals que podien gestionar àrees de medi ambient de les administracions i també d'empreses, i alhora participar en entitats capaces d'organitzar visites a instal·lacions i zones naturals i activitats al voltant de l'entorn natural.

L'any 1998 neix el Programa Escoles Verdes, amb la finalitat d'ajudar els centres educatius a dissenyar plans de treball per a la seva ambientalització, impulsat pel Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya i la SCEA, amb la col·laboració del Departament d'Ensenyament. De les 12 escoles que varen participar en la prova pilot dels primers dos cursos, s'ha passat a més de 1.200 centres que actualment tenen aquest distintiu.

També des d'altres nivells de l'administració es va començar a impulsar l'educació ambiental. El servei de Medi Ambient de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB) amb el Programa d'Educació per a la sostenibilitat facilita des de fa temps les visites a equipaments de tractament de residus (abocadors, depuradores, plantes de compostatge i deixalleries). El servei de Medi Ambient de la Diputació de Barcelona ofereix també un seguit d'activitats complementàries (exposicions sobre eficiència energètica, el soroll i d'altres) que són utilitzades per molts centres escolars.

Des de l'any 2000, la Generalitat de Catalunya va impulsar l'Estratègia Catalana d'Educació Ambiental (ECEA), un procés obert a la participació de tota la societat amb l'objectiu de promoure l'acció proambiental i el compromís amb els valors i les iniciatives que contribueixen a estimular la formació de societats justes i ecològicament equilibrades. La col·laboració de centenars de persones pertanyents a tots els àmbits, entitats, administracions, empreses, universitats i organitzacions no governamentals, va cristal·litzar el 2003 en la publicació del Document marc (ECEA, una eina per a la comunicació i la participació, Generalitat de Catalunya. Departament de Medi Ambient, Barcelona, 2003)

3. L'EDUCACIÓ AMBIENTAL A L'HOSPITALET

L'educació ambiental ha estat explícitament present a les escoles de la nostra ciutat d'una manera o altra des de molt temps enrere. També els mestres de l'Hospitalet participaven a les escoles d'estiu i aplicaven després aquelles metodologies a les respectives aules. Cal recordar que la secció local de l'Associació de Mestres Rosa Sensat va constituir el 1985 El Casalet, Moviment d'Ensenyants.

Com a exemple d'una activitat concreta, l'any 1985 l'Ajuntament va preparar uns terrenys al voltant de la masia de can Sumarro i els va posar a disposició de l'institut Mercè Rodoreda per tal que alumnes de ciències naturals hi fessin un hort. Les dimensions del terreny permetien que hi treballessin alhora alumnes de diversos cursos. Com que era força lluny de l'institut, l'experiència va durar només un parell d'anys.

A la fira d'hivern, que es va fer a l'Hospitalet uns quants anys des del 1981 i on es presentaven les manualitats que els nois i noies feien, sempre hi havia algun contingut ambiental. Així, l'any 2001 es va proposar per als estudiants de primària un joc al voltant de la recollida selectiva i els alumnes de secundària varen poder participar en un joc-concurs sobre temes de medi ambient i ciutat. Durant el primer trimestre del curs, les

escoles de primària varen estudiar els parcs i les zones d'esbarjo de la ciutat i en especial els seus aspectes mediambientals, varen fer també propostes del que els agradaria canviar i a la Fira es va realitzar una activitat al voltant d'aquest treball.

Als anys noranta ja es feia la Festa de la Natura, coincidint amb el dia Mundial del Medi Ambient, organitzada per l'ANMA (Amics de la Natura i el Medi Ambient) i el Grup Ecologista de Bellvitge. També la festa del Sol que es fa a Bellvitge des de fa uns 30 anys, presenta activitats de caràcter marcadament ambiental.

Però és al tombant de segle, i coincidint amb el nou rumb que dona a l'acció municipal el canvi polític produït a les eleccions del 1999, quan es posen en marxa moltes de les iniciatives que s'estaven preparant i que han dinamitzat l'activitat d'educació ambiental que es fa a les escoles de la nostra ciutat.

3.1 El Consell de la Sostenibilitat

El maig de 2000 es va crear el Consell Municipal de la Sostenibilitat de l'Hospitalet de Llobregat que, com a òrgan de participació ciutadana, va impulsar el procés d'elaboració de l'Agenda 21 Local, que va començar el desembre d'aquell any. Així es donava compliment al compromís adquirit per l'Ajuntament de l'Hospitalet quan el 1996 va signar la Carta d'Aalborg i, per tant, es va comprometre a ajustar la seva estratègia de govern als criteris de desenvolupament sostenible municipal.

El Consell de Sostenibilitat es va convertir en el fòrum permanent de participació ciutadana de l'Hospitalet al voltant dels temes mediambientals, amb l'objectiu d'assessorar l'acció municipal en temes de medi ambient, proposar nous estudis i accions sobre l'estat ambiental de la ciutat, i col·laborar en l'organització del Fòrum Mediambiental i d'altres actes similars.

En primer lloc es va realitzar una auditoria ambiental de la ciutat, que comença amb una exhaustiva descripció del marc geogràfic i històric, l'entorn físic, la situació demogràfica i l'entorn socioeconòmic. Després contempla els aspectes estructurals com la organització i la gestió municipal, els usos del sòl i el planejament urbanístic, els sistemes naturals, la mobilitat, l'impacte ambiental de les activitats econòmiques i la descripció dels models de comportament social i ambiental. Al darrer apartat l'auditoria conté una descripció dels vectors ambientals: aigua, residus, energia, contaminació atmosfèrica i soroll. La realització d'aquesta auditoria va comptar amb el suport de l'Àrea de Medi Ambient de la Diputació de Barcelona i va seguir les directrius marcades dins el Programa d'Auditories Ambientals Municipals Agendes 21 Locals, desenvolupat amb la intenció d'accelerar la transició cap a la sostenibilitat.

Tot seguit es realitzà una prediagnosi ambiental del municipi, element bàsic per passar tot seguit a l'elaboració del Pla d'Acció Ambiental, element decisiu, ja que conté la planificació estratègica i totes les actuacions concretes i detallades del camí cap a la sostenibilitat.

Durant la fase de participació ciutadana i per tal de millorar la realitat ambiental de la ciutat, hi va intervenir una representació significativa de la ciutadania, a través d'entitats de la ciutat o a títol personal, a més de les diferents persones implicades en la gestió diària de l'Ajuntament. Aquest Pla d'Acció Ambiental concreta un conjunt d'accions i projectes que abasten tots els àmbits de la realitat social, econòmica i ambiental de la ciutat per tal de promoure canvis i introduir mesures de correcció per fer progressar el nostre municipi vers un desenvolupament sostenible.

La línia estratègica 6 del Pla propugna el Foment de la Participació ciutadana, la informació i l'educació ambiental vers la sostenibilitat. Això va obligar a portar a terme un procés de participació ciutadana per redactar el Pla Director del Programa d'Educació Ambiental.

Aprovat a finals de 2005, el Pla Director contempla diversos àmbits de treball:

- L'Agenda 21 escolar
- L'Agenda 21 d'entitats
- L'oferta d'activitats escolars: la cara ambiental de l'INTRO
- L'oferta d'activitats al públic general: activitats, campanyes i formació
- El centre de documentació: l'Ecoteca
- L'atenció al públic i la participació
- El suport a entitats

La realització d'alguna d'aquestes propostes està encara molt endarrerida, com l'A21 de les entitats i l'Ecoteca, mentre que les altres s'han anat portant a terme amb intensitats diverses.

3.2 El Grup de Treball de Medi Ambient i Sostenibilitat (GTMAIS)

El Consell Educatiu de Ciutat va participar des del primer moment en el moviment per ambientalitzar els centres educatius. L'any 2001 es va crear el Grup de treball de Medi Ambient i Sostenibilitat (GTMAIS) amb l'objectiu de dinamitzar i difondre l'educació ambiental que es feia als centres educatius. Les primeres trobades del GTMAIS, on participaven mestres, pares i mares de les AMPA, ambientalistes i tècnics de l'Ajuntament, varen servir per fer un llistat dels temes que seria convenient anar tractant. Tota l'activitat que s'ha anat portant a terme des d'aleshores s'ha anat coordinat dins del marc del GTMAIS, que ha anat evolucionant tant en composició com en l'empenta institucional que ha anat tenint al llarg d'aquests anys. A cada període s'han potenciat aquelles activitats que era possible fer amb els recursos de què s'ha anat disposant. En un primer moment foren activitats puntuals fins que, amb la posada en marxa de l'Agenda 21 escolar, es va optar per una visió més global de l'acció educativa. El grup de treball que inicialment donava compte de les seves activitats al Consell Educatiu de Ciutat, del qual depenia, va passar a participar activament i a presentar les seves propostes al Consell de la Sostenibilitat.

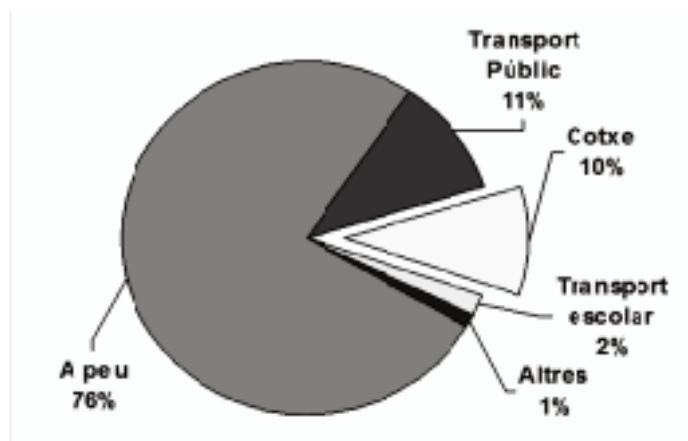
3.3 Activitats impulsades pel GTMAIS

Primers treballs: enquesta sobre Mobilitat Escolar

La primera activitat que el grup de treball va realitzar va ser una consulta als estudiants de les escoles i instituts de l'Hospitalet durant el primer trimestre del curs 2001-2002, per determinar quin mitjà de transport utilitzaven en el camí que diàriament feien per anar a escola. Varen participar-hi més del 60% de centres educatius (42 de 74, amb 14.655 respostes individuals) i, un cop processades les dades, es van fer públiques en el marc de la Setmana de la Mobilitat (novembre de 2001). Els resultats globals indicaven que tres de cada quatre estudiants anaven a peu a l'escola, que un de cada deu utilitzava el transport públic i que un 10% de l'alumnat anava a l'escola amb vehicle privat.

Els resultats no foren els mateixos per a cada barri i cada entorn escolar. Es pot constatar que la major part d'escoles i instituts estan ubicats de tal manera que la majoria de nois i noies poden accedir-hi a peu. Aquesta és també una conseqüència de la tasca d'assignació de centre que es fa a començament de curs. Però hi ha centres escolars que reben alumnat de zones molt extenses, inclús de fora del municipi, alumnes que han de fer un recorregut més llarg. Tampoc és el mateix si considerem les diverses franges d'edat: les escoles de primària estan molt més arrelades al territori que els instituts. Però on es veu una més gran dispersió és, naturalment, en l'alumnat del cicles formatius.

Malgrat el temps passat des de l'enquesta, només s'haurien de considerar algunes situacions puntuals de diferència, com per exemple els problemes d'ocupació de territori i col·lapse de circulació produïts per la presència de una gran quantitat de vehicles privats que es produeixen especialment a la sortida d'alguns centres concrets.

Distribució dels diferents mitjans que utilitzava l'alumnat per anar a escola el 2001

Cartell del Camí escolar segur

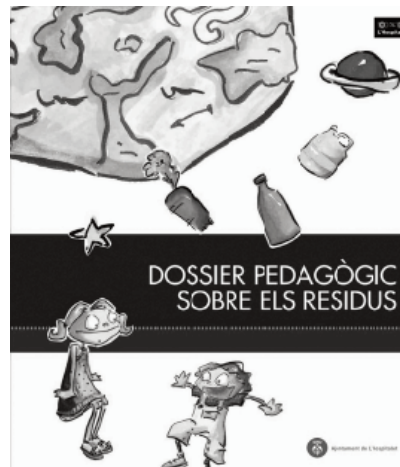
El camí escolar segur

Arran de l'enquesta sobre la mobilitat escolar, el GTMAiS es va proposar traslladar a la ciutat el projecte de camí escolar segur que s'estava posant en marxa a diverses ciutats europees, Barcelona inclosa, i en va redactar la proposta d'activitats. El que semblava que no passaria de ser un exercici escolar es va poder portar efectivament a la pràctica, ja que l'Ajuntament el va incloure en el Pla Integral de Collblanc - la Torrassa, que va rebre les aportacions de Generalitat i Ajuntament gràcies a ser inclòs en la Llei de Barris.

Amb la col·laboració de dinamitzadors del Casalet, les escoles de primària i secundària d'aquests barris varen traçar els recorreguts que seguien els nois i les noies de casa a l'escola, en funció de les necessitats de mobilitat de les famílies i de les condicions de l'entorn escolar, millorant els accessos i la seguretat dels infants. Centenars d'alumnes del districte, amb els consells escolars, els pares i els professors, juntament amb els tècnics municipals, varen participar en l'elaboració del projecte, aportant idees i suggeriments derivats de la seva experiència. Es tractava de condicionar tot l'entorn dels alumnes de manera que el seu recorregut de casa a l'escola i a l'inrevés, es fes en condicions òptimes de seguretat.

El Camí Escolar Segur havia de comportar, a part d'un seguit de modificacions estructurals de l'entorn, una sèrie de modificacions d'hàbits tant de l'escola com de l'alumnat. En definitiva, es tractava que les escoles realitzessin activitats de descoberta de l'entorn, de promoure activitats pedagògiques sobre mobilitat sostenible, de fomentar la participació d'infants i pares, d'aconseguir una real modificació de l'espai físic i desenvolupar un protocol d'acompanyament per part dels comerciants del districte. Finalment, aquesta darrera part no es va acabar de portar a terme.

Posteriorment, el curs 2006-2007 es va realitzar una segona edició del Camí Escolar Segur que va permetre portar a terme modificacions als carrers dels barris de Pubilla Casas, La Florida i Can Serra amb la col·laboració de les escoles, seguint el procés de la primera experiència.

Portada del Dossier pedagògic sobre els residus

Els residus urbans: la Deixalleria i el Dossier

L'any 2001 varen començar les visites educatives guiades a la deixalleria municipal per tal de donar a conèixer al jovent el model de gestió de residus de la ciutat, promoure un consum racional i sostenible i fomentar pràctiques de reducció en la generació de residus. És una activitat que actualment porta a terme el Casalet, tot i que inicialment, les activitats a la deixalleria les va gestionar ANMA. Cada curs escolar es fan entre 25 i 30 visites, amb una participació total de més de 600 alumnes anuals.

Paral·lelament i gràcies a la col·laboració de diverses àrees municipals, es va encarregar al Casalet la redacció del Dossier Pedagògic, amb un seguit d'activitats i propostes educatives per a primària i secundària que va ser distribuït a tots els centres escolars de la ciutat. Una edició revisada el 2014 es pot consultar a la xarxa, al bloc de l'A21escolar de l'Hospitalet.

3.4 El desenvolupament de l'Agenda 21 escolar a l'Hospitalet

L'elaboració de l'Agenda 21 escolar

Seguint les indicacions del Pla d'Acció Ambiental, es va decidir la redacció dels materials necessaris per dinamitzar l'educació ambiental a les escoles. Fent el mateix camí que força ciutats al llarg de tot el món, sis mestres i ambientòlogues del Casalet varen elaborar les 72 activitats que afavoreixen l'estudi de temes relacionats amb l'estalvi d'energia i d'aigua, el control i reducció dels residus urbans, el consum i la mobilitat sostenibles, i la cura de l'entorn urbà i natural. El projecte va ser finançat per l'Àrea de Medi Ambient i Sostenibilitat de l'Ajuntament.

Portada del Dossier d'activitats de l'A21 escolar

Per a cada un dels temes, l'A21e presenta el marc teòric, amb informació dedicada al professorat i sis activitats proposades per a primària i sis per a secundària. Conseqüent amb la idea de la participació activa dels agents en l'educació ambiental, cada dossier comença amb una activitat de motivació, tant per despertar l'interès de l'alumnat en el tema proposat com per determinar quines són les idees prèvies que en té. Les dues activitats següents conformen l'etapa de diagnosi del tema concret a tractar en el centre escollit. Tot seguit es porta a terme la fase de major compromís per part de tots els estaments del centre que hi estan implicats, amb dues activitats on es proposen les mesures correctores i s'indica qui les portarà a terme (pla d'acció). Com a cloenda, es proposen activitats que permetin avaluar el grau d'acompliment de les millores proposades.

Els materials es varen presentar el juny de 2006. A partir del setembre del 2006 va començar el procés de difusió de l'A21e a tots els centres escolars de la ciutat, amb dinamitzadors del Casalet. El gener del 2007 ja es varen signar els primers compromisos entre l'Ajuntament i 10 escoles i instituts. Actualment hi ha uns trenta centres adherits a la proposta.

Cada escola que s'ha adherit a l'A21 escolar ha manifestat la decisió de tota la comunitat educativa i ha signat un compromís amb l'Ajuntament, sovint en un acte públic. Val a dir que els compromisos adquirits per cada escola són diferents, varien de curs en curs i, mentre alguns centres es mostren molt actius tant en les activitats com en la comunicació de les experiències, d'altres tenen dificultats per seguir les propostes, atès el volum de treball que han anat acumulant els mestres aquests

darrers anys a causa de la reducció de personal que han hagut de suportar els centres educatius, i també de les prioritats de cada centre. El llistat de centres adherits a l'Agenda 21 escolar està recollit en un ANNEX, al final de l'article.

S'ha creat un bloc (<http://a21escolar.blogspot.com.es/>) on es recull la informació actualitzada de les activitats que fan les escoles a21e i de material que pot resultar útil com a recurs didàctic per al professorat.

Les activitats de les escoles dins del marc de l'Agenda 21

Com a primer pas de la seva implicació en l'A21e, l'escola elabora un llistat de les activitats d'educació ambiental que ja es duen a terme al centre. De vegades, la dispersió dels diferents departaments o cicles ha fet que ja només la posada en comú de les activitats que es fan a cada curs doni una idea global del que falta o del que ja es fa, que no es tenia fins aleshores. L'objectiu és establir un pla de treball anual amb les diverses activitats que es preveuen fer als diversos cursos al llarg de l'any i recollir-los al final en la memòria anual.

Es procura que tot el procés estigui coordinat per representants de tots els estaments del centre: així hi ha escoles que han creat el Consell verd o el grup d'ambientalització del centre, en el qual hi ha professors i, no sempre, alumnes i personal no docent o pares. Darrerament hi ha una implicació més gran d'algunes AMPA.

Entre les escoles adherides n'hi ha que tenen redactat un seguit d'activitats per a tots els cursos i nivells al llarg de l'any en el desenvolupament del currículum. Aquest és un dels objectius que pretén aconseguir l'A21e: l'elaboració d'un Pla d'acció ambiental.

D'altres escoles fan activitats al voltant d'un tema determinat: el anys 2007, 2008 i 2009 moltes escoles varen fer activitats relacionades amb l'estalvi d'aigua al centre, amb la realització d'auditories i formulació de propostes, atès que va coincidir amb un llarg període de sequera.

Moltes escoles amb alumnes de primària han trobat estratègies per resoldre els problemes dels embolcalls de l'esmorzar i per afavorir els hàbits de l'esmorzar saludable. La majoria estan sensibilitzades per fer una recollida selectiva dels residus. Val a dir que, especialment en els centres de secundària, els resultats no són gaire reeixits, sobretot per la dificultat de comptar amb la complicitat en aquestes activitats dels nois i noies, que s'hi presten menys que els de primària.

Les escoles i instituts utilitzen sovint la possibilitat de demanar activitats d'educació ambientals dinamitzades per diverses entitats a través del programa INTRO, algunes de les quals són subvencionades per l'Ajuntament, tant activitats a l'aula com sortides al Delta del Llobregat o a la Llotja de Vilanova i també al programa de Sostenibilitat de l'AMB "Compartim un futur".

Des del Servei de Medi Ambient i la dinamització de l'A21e es difonen altres activitats ofertes per administracions diverses. S'ha tingut l'oportunitat de participar en diversos projectes de biodiversitat com el cens de falciots, en el qual varen participar alumnes de l'Institut Santa Eulàlia l'estiu del 2014, tenint en compte que l'Hospitalet té una de les poblacions més grans de Catalunya d'aquests ocells.

Amb la col·laboració de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB) es va fer una plantada de caixes niu al Parc de les Planes, organitzada per alumnes de l'Escola Montessori i una plantada d'arbres al mateix parc que simbolitzava la lluita contra l'augment del CO2, com a activitat final dels treballs portats a terme per l'Institut Eduard Fontserè al voltant de l'eficiència energètica.

Activitats conjuntes de les escoles

Des del primer curs (2006-2007) es du a terme una jornada de cloenda al voltant de les activitats fetes durant l'any. Les primeres cloendes consistien sobretot en una exposició pública de la feina feta per cada centre. Més endavant s'hi va començar a incorporar la realització de tallers, la visita a la deixalleria mòbil o la participació d'alguna entitat de la ciutat especialitzada en temes d'educació ambiental (La Saboga, Biosfera, Solidança, Àmbit energètic, Mosaiko, TPK i els Serveis educatius a Tecla Sala) com a dinamitzadora d'algun taller.

L'any 2010 i següents, l'Institut Llobregat va ensenyar a fer oli amb les olives de l'arbre que tenen al centre, l'escola Sant Josep El Pi ha fet crispets amb el forn solar, l'Institut Eduard Fontserè ha ensenyat a confegir cosmètics amb productes naturals, l'Institut Torras i Bages fa cada curs un taller per mantenir la bicicleta en bon estat de funcionament i molts altres centres aporten els seus coneixements. Els darrers cursos la cloenda ocupa l'espai de la Biblioteca Tecla Sala on uns tres-cents alumnes passen per tres dels dotze tallers i exposen o ensenyen als altres alguna de les activitats que han fet durant l'any.

Al voltant de la Setmana Europea de la Mobilitat Sostenible (22 de setembre), s'han realitzat diverses activitats educatives en les quals han participat algunes escoles, tot i que cada any se celebra quan el curs acaba de començar i és difícil aconseguir temps per a preparar-ho. Des del 2009, uns dos-cents nois i noies de cinc escoles de la ciutat participen en una pedalada escolar que arriba fins la llera del riu Llobregat i que es pot organitzar gràcies a la Guàrdia Urbana, la tècnica de Medi Ambient de l'Ajuntament i un professor de l'Institut Torras i Bages que, des de fa anys, impulsa l'ús de la bicicleta al seu centre, a altres centres i a diversos col·lectius de la ciutat.

El treball en comú ha permès també la coordinació per a diversos camps com va ser la petició centralitzada de papereres per a l'aula a l'Agència Catalana de Residus (ARC) i la distribució dels calendaris d'aula amb temàtica ambiental que anualment ofereix la Diputació de Barcelona, el cost dels quals ha estat progressivament as-

Foto de família dels participants en l'acte de cloenda de les activitats del curs 2014-2015, al Centre Cultural Tecla Sala

Camí del riu

sumit per l'Ajuntament, i dels quals es beneficien més d'una vintena de centres. La Diputació col·labora també subvencionant la posada en escena d'una obra de teatre sobre temes ambientals, que cada curs reuneix un miler de nens i nenes de primària al Teatre Joventut.

Des del curs 2009-2010 es porta a terme en una sèrie d'escoles i instituts de la ciutat la recollida d'oli domèstic usat. Els alumnes recullen uns envasos especials amb

Horts escolars en taules de cultiu

la boca força ampla, se'ls enduen a casa i, quan ja estan plens, els tornen al centre i els dipositen en uns armaris especials. Asproseat, una entitat de l'Hospitalet que dóna feina a persones amb discapacitat, es fa càrrec de la recollida i el trasllat a plantes on l'oli és transformat en biodièsel que s'utilitza en automoció. Tot el procés permet separar de la xarxa de clavegueram un material que dificulta força el procés de depuració de les aigües residuals urbanes, proporciona una utilitat a un residu força molest i ajuda persones amb discapacitat.

3.5 Els horts escolars com a eina d'educació ambiental

Algunes escoles mantenen des de fa força anys algun espai dedicat a hort, amb tota una sèrie d'activitats educatives al seu voltant. A la cloenda del 2008 l'escola Joan Maragall va presentar la seva experiència d'hort en taules de conreu situades a la terrassa del centre. Des d'aleshores altres centres escolars s'han animat a introduir aquestes activitats, buscant terrenys on plantar o habilitant sistemes alternatius com taules o sistemes d'horts verticals. Al llarg d'aquests anys hi ha hagut gairebé una trentena de centres amb horts, la majoria dels quals mantenen una línia de continuïtat. Alguns centres, però, veuen dificultat en mantenir-lo any rere any, sigui per manca d'espai útil, sigui perquè la persona més implicada en l'hort ja no continua a l'escola.

L'Ajuntament va crear uns ajuts que les escoles poden demanar un cop, per tal d'ajudar a posar en marxa l'hort escolar.

Participants en el Concurs escolar d'idees sobre el Medi Ambient el 2015, a Torre Barrina

A l'entorn de l'hort, l'Àrea Metropolitana ha realitzat un parell de cursets per afavorir el compostatge a les escoles de l'Hospitalet, amb la distribució de compostadors i el control posterior del seu funcionament. Molts dels centres escolars amb un hort establitzat tenen, a més, el seu compostador. Fa uns anys que es va fer un intent d'introduir el vermicompostatge, tractament dels residus orgànics amb l'ajuda de cucs, que encara es duu a terme en alguna escola. En alguns casos els centres consideraven que el procés era brut o feia pudor, però, en general, és la dificultat d'aconseguir una població estable de cucs el que ha fet que aquest mètode s'hagi anat abandonant. Algunes escoles col·laboren també en els horts socials que l'Ajuntament ha posat en marxa darrerament.

Han estat de força utilitat les trobades realitzades entre el professorat dedicat a l'hort així com el seminari que específicament es va dedicar aquest tema durant el curs 2012-2013, durant cada una de les sessions del qual es va visitar l'hort d'una escola diferent. Cada curs es fa almenys una xerrada o sessió de formació sobre horts impartida per un especialista. La possibilitat de mantenir una coordinació contínua entre els diversos centres amb hort no ha passat, per ara, d'una simple declaració d'intencions. Tot i això, l'hort com a recurs educatiu ha arrelat en una trentena d'escoles i, malgrat els defalliments puntuals en algun centre, és previsible que la seva implantació es mantingui i augmenti en els propers cursos.

3.6 Concurs escolar d'idees sobre el medi ambient

El 2009 es va instituir un concurs escolar d'idees amb temàtica ambiental que promou la realització de material audiovisual per tal de publicitar cada curs una qües-

tió determinada, ja sigui mitigar el canvi climàtic, la prevenció de residus, la valoració de les visites al riu Llobregat, la prevenció de la contaminació de l'aire, o un viatge al medi ambient del futur. La col·laboració en les darreres edicions del personal del Centre de Creació Multimèdia de l'Hospitalet (Torre Barrina) ha permès als centres escolars comptar amb un assessorament que ha millorat força la presentació dels treballs.

Atesa l'entitat de l'activitat, seria molt convenient que fos assumida per un major nombre de centres. Els treballs guanyadors són premiats amb vals de material educatiu oferts per ABACUS.

A l'acte de lliurament dels premis s'hi convida alguna persona del sector. Els darrers cursos hi han vingut el meteoròleg i divulgador científic Tomàs Molina, els Agents Rurals de la Generalitat, l'Orquestra Reciclofònica o el també divulgador científic Dani Jiménez.

3.7 La Xarxa d'Escoles per la Sostenibilitat de Catalunya (XESC)

El 2013, en la trobada de la Xarxa de Pobles i Ciutats cap a la Sostenibilitat, es va presentar el Manifest de Lleida, que va ser signat per l'Ajuntament de la nostra ciutat. En conseqüència amb aquest fet, les escoles de l'Agenda21 escolar de la nostra ciutat es varen englobar en la XESC (Xarxa d'Escoles per a la Sostenibilitat de Catalunya, creada el 2010), on hi ha també les Escoles verdes i les Escoles Sostenibles d'alguns altres municipis.

La pertinença a la XESC ha permès a les escoles de la ciutat la participació en diversos fòrums amb centres del Baix Llobregat. La metodologia aplicada a aquestes trobades ha facilitat que els alumnes poguessin exposar les seves inquietuds i realitzacions a d'altres centres i ciutats i recollir noves experiències que els han pogut ser d'utilitat. A l'octubre de 2013, el 1r Fòrum d'escoles de la XESC de Primària del Baix Llobregat i Barcelonès es va realitzar a les dependències del Centre Cultural La Bòbila i va oferir un primer espai d'intercanvi d'experiències entre alumnes de la ciutat i de les comarques veïnes.

En aquest línia es va fer també un simposi per al professorat el juliol del 2014 a Cornellà i un altre Fòrum de primària al Prat de Llobregat, a l'octubre de 2015. Des de la XESC s'han impulsat altres activitats com el Bus del Reciclatge, que va ser visitat per força grups escolars, l'establiment del premi Hort Ecològic i la creació de la Maleta de l'hort, un conjunt de material utilitzable posat a disposició dels centres.

3.8 El Centre de Recursos Pedagògics

La coordinació creixent amb el Centre de Recursos Pedagògics (CRP) va donar un nou impuls al treball conjunt que porta a terme el Servei de Medi Ambient i Sostenibilitat i la dinamització de l'A21e. Així es realitza cada curs un Seminari de Medi

Ambient amb activitats englobades en el pla de formació anual del professorat. El primer Seminari va constar de cinc sessions, cada una dedicada a un tema diferent, mentre que la segona edició va ser íntegrament dedicada a treballar el tema de l'hort. El tercer Seminari va dedicar força atenció a temes d'autoorganització de l'equip de cada centre que coordina l'activitat ambiental. El seminari del curs 2015-2016 tractarà d'adaptar els espais oberts del centre i respon al nom d'El pati més natural. Aquelles activitats relacionades amb l'educació ambiental a les escoles que poden implicar la participació del professorat fora de l'horari escolar i que depenen del Departament d'Ensenyament de la Generalitat compten doncs amb el suport del CRP, que les engloba en els corresponents plans de formació.

3.9 Coordinació entre els centres: el Grup de Treball d'Educació Ambiental encara

Des del primer moment de la dinamització de l'A21e, s'han anat realitzant trobades periòdiques de representants de cada centre per tractar tant el contingut global de l'acció educativa com per aprofundir en temes tan concrets com els horts escolars, seguint la línia encetada pel Grup de Treball d'Educació Ambiental i Sostenibilitat (GTMAIS)

A mesura que l'educació ambiental anava deslligant-se de la feina diària de la Regidoria d'Educació, va anar seguint la línia d'actuació fixada en el Pla d'Educació Ambiental, de manera que ha anat essent assumida pel Servei de Medi Ambient.

La consolidació del Grup de Treball d'Educació Ambiental, riu Llobregat i biodiversitat com a nucli impulsor de l'activitat mediambiental a la ciutat, ha permès projectar noves propostes d'actuació conjunta com l'apadrinament del riu. El Grup, que aplega tant representants dels centres escolars com d'entitats, coordina les activitats que es programen de manera general per a tots els centres escolars

3.10 Padrins del riu Llobregat: recuperar el riu per a la ciutat

Alguns centres realitzen des de fa anys activitats educatives amb el riu Llobregat com a recurs. L'institut Mercè Rodoreda (cicle de Química Ambiental) i l'institut Provençana (cicle de Laboratori d'anàlisi i control de qualitat) porten a terme anàlisis químiques i microbiològiques de l'aigua del riu incloses en el seu disseny curricular des de fa força temps. Seguint el Projecte Rius (<http://www.projecterius.cat/>), professorat de diversos centres ha participat en jornades d'iniciació per tal de començar les activitats d'inspecció periòdica d'un tram del riu que ja s'han incorporat als respectius programes.

Això va animar diverses escoles a impulsar les activitats educatives a l'entorn del riu. Així es va crear la figura de Padrins del riu, que va ser assumida per altres entitats i col·lectius de la ciutat com ara entitats ecologistes, associacions de veïns, entitats culturals, esportives, veïnals, de gent gran i d'esplai infantil i lleure. Així, el febrer del 2014, en un acte al Saló de Plens de l'Ajuntament, a més de les 17 escoles pa-

Cartell del camí del riu

drines, foren fins a 90 les entitats de la ciutat que es varen comprometre a ser padrins o padrines del riu; és a dir, es van comprometre a:

- Donar a conèixer la rellevància que ha tingut en el decurs de la història de la nostra ciutat el riu Llobregat i la seva incidència en la comarca, pel que respecta a l'àmbit de medi natural i als aspectes culturals, econòmics, socials i ecològics.
- Fomentar sortides i excursions a la llera del riu, a peu o en bicicleta, fer visites de camp que permetin el coneixement de l'ecosistema, l'experimentació científica i diferents activitats al voltant del riu.

Les entitats i les escoles han començat a portar a terme activitats relacionades amb el riu de manera més coordinada. Participen anualment en la iniciativa europea de neteja popular de rius, rieres i platges (Clean up day) que es fa a la llera els primers dies de maig, col·laboren en activitats d'aprenentatge i servei (APS) en coordinació amb entitats properes i fan visites escolars a la llera i als espais naturals del delta, de vegades acompanyades per les entitats dinamitzadores.

Amb motiu del Dia mundial de l'aigua 2014, el divendres 20 de març, aprofitant que hi havia un eclipsi parcial de Sol, un miler d'alumnes de 12 escoles de L'Hospitalet i 5 de Cornellà varen fer activitats didàctiques a la llera del riu com un joc de pistes

Un miler d'alumnes de l'Hospitalet i Cornellà varen anar el 20 de març del 2015 a la llera del riu per observar l'eclipsi de Sol

per descobrir la vegetació, l'estructura física de les vores del riu i les infraestructures que l'encerclen, a més de poder veure conjuntament l'eclipsi, gràcies a les ulleres especials que els proporcionà l'Ajuntament.

El diumenge 22 de març, tot i la suspensió preventiva per por de pluja, unes cinquanta-cinc persones varen anar caminant i descobrint l'entorn fins a trobar-se amb els companys de Cornellà. L'Hospitalet va plantar un parell d'arbres a la llera.

3.11 L'educació ambiental en altres municipis

El desenvolupament de les activitats educatives relacionades amb el medi ambient s'ha anat portant a terme a la nostra ciutat en paral·lel a molts altres pobles i ciutats, no solament de Catalunya sinó, com a moviment internacional que és, a moltes ciutats d'arreu del món. Als diversos nivells de les administracions s'han anat creant òrgans de coordinació que concreten les seves polítiques en conferències cada cert nombre d'anys, tant a nivell mundial, on la darrera es va celebrar a Rio el 2012 i és coordinada per les Nacions Unides, com a Europa, on la Xarxa Europea de pobles i ciutats per a la Sostenibilitat celebra una trobada de representants dels països membres cada tres anys.

Al nostre entorn, Barcelona compta des de fa temps amb una estructura sòlida en el suport a l'educació ambiental a les escoles. En aquesta ciutat s'exigeix més compromís a les escoles que, a canvi, reben suport econòmic per a portar a terme els

projectes que cada any presenten. Entre altres coses, l'Ajuntament de Barcelona ha creat La Fàbrica del Sol, un equipament municipal d'educació ambiental que integra una sèrie de serveis adreçats a la ciutadania en matèria d'energies renovables, medi ambient urbà i sostenibilitat. Cornellà, Sabadell, Lleida i el Prat són algunes de les ciutats amb les quals l'intercanvi d'informació es mostra més fructífer. En el cas de Barcelona, les escoles reben aportacions econòmiques substancials per tal de portar a terme els seus projectes sobre el medi ambient, i es promouen trobades col·lectives i actes de renovació dels compromisos entre les escoles i l'Ajuntament.

4. ALGUNES REFLEXIONS SOBRE LA FEINA FETA I EL QUE QUEDA PER FER

Tota la feina feta durant aquests anys ha anat acumulant-se en forma de coneixements i hàbits en tots els que ja no són tan nens i nenes. D'altra banda s'han anat establint uns lligams entre les escoles, entitats i determinats agents de l'administració que han anat creixent d'any en any. La capacitat d'actuació de gran part de la comunitat educativa respecte de l'educació ambiental és avui més gran que fa deu anys. No cal amagar, però, que algunes activitats molt interessants que es feien en algun centre no s'han mantingut. Confiem que el futur doni prou ocasions per anar-les recuperant i ampliant a nous centres. El procés portat a terme fins ara promet anar endavant, gràcies al compromís de mestres, professors, ambientalistes i tècnics.

A part de la voluntat dels mestres i professors per fer tot aquest treball educatiu, convé que els òrgans de govern de la ciutat parin més atenció als temes ambientals, i que es reprenguin polítiques que, com hem vist, s'havien portat a terme no fa gaire anys i que han estat reduïdes a un nivell de subsistència. No hi ha actualment a l'Hospitalet cap òrgan de participació ciutadana que aplegui les entitats i les persones interessades en la preservació del medi ambient urbà i natural com va ser el Consell de la Sostenibilitat, que va quedar sense funcions concretes en aparèixer el Consell de Ciutat. Els temes relacionats amb el medi ambient estan dispersos entre diversos tècnics municipals que treballen en compartiments estancs i, de vegades, impermeables. Seria convenient una coordinació de les polítiques ambientals dels diversos sectors amb criteris sostenibles.

Pel que fa al treball en i amb les escoles, convé mantenir i augmentar els recursos dedicats a l'educació en valors ambientals en tots els seus aspectes. S'hauria de reconsiderar la decisió del Departament d'Ensenyament de treure hores de formació del professorat que es veu així obligat a acudir al CRP sempre fora de l'horari lectiu, amb el sobreesforç que això comporta. Des de dintre de cada centre, convé reforçar la figura dels consells verds de manera que apleguin el major nombre de representants de tots els estaments escolars, i dedicar major nombre d'esforços del professorat, en aquests moments en què és tan difícil sostreure's a la contínua disminució de treballadors als centres. Des de les administracions cal no oblidar que, en aquests temps de crisi, també és imprescindible tenir cura del futur.

ANNEX

Centres que han signat la seva adhesió a l'Agenda 21 escolar des del 15 de gener de 2007

ACADÈMIA CULTURA
COL·LEGI PARE ENRIC D'OSSÓ
COL·LEGI BALAGUER
COL·LEGI TECLA SALA
ESCOLA SANT JOSEP EL PI
ESCOLA RAMON I CAJAL
ESCOLA PATUFET SAN JORDI
ESCOLA JOAN XXIII
ESCOLA SANT JAUME DE LA FEP
ESCOLA LA CARPA
ESCOLA LA MARINA
ESCOLA JOAN MARAGALL
ESCOLA FAX
ESCOLA PAU VILA
ESCOLA JAUME BALMES
ESCOLA MONTESSORI
ESCOLA BRESSOL CASA DELS ARBRES
ESCOLA BRESSOL CASA DEL MOLÍ
INSTITUT BELLVITGE
INSTITUT MERCÈ RODOREDA
INSTITUT RUBIÓ I ORS
INSTITUT STA. EULÀLIA
INSTITUT APEL·LES MESTRES
INSTITUT JOAN MIRÓ
INSTITUT EDUARD FONTSERÉ
INSTITUT LLOBREGAT
INSTITUT TORRES I BAGES
INSTITUT EUGENI D'ORS
INSTITUT PROVENÇANA

Alguns centres tenen, a més, el distintiu d'ESCOLES VERDES:

ESCOLA BRESSOL CASA DEL MOLÍ
ESCOLA MARAGALL
ESCOLA LA MARINA
INSTITUT PROVENÇANA
INSTITUT BELLVITGE

Bibliografia:

Estratègia Catalana d'Educació Ambiental, Generalitat de Catalunya, Departament de Medi Ambient, 2003. <http://www.gencat.cat/mediamb/publicacions/monografies/ECEA.pdf>

Carta d'Aalborg: http://mediambient.gencat.cat/web/.content/home/ambits_dactuacio/educacio_i_sostenibilitat/desenvolupament_sostenible/la_sostenibilitat_al_mon/europa/aalborg__1994/archivos/carta_d_aalborg.pdf

La major part de documents sobre l'Educació ambiental a l'Hospitalet de Llobregat es poden consultar a la web municipal:
http://www.l-h.cat/webs/mediambient/266075_1.aspx?id=1

Des de la pàgina de l'A21e de l'Hospitalet: <http://a21escolar.blogspot.com.es/> s'accedeix a la majoria de continguts d'Educació Ambiental, directament o a través dels enllaços amb XESC, CRP de L'H, Fundació Habitatats, Padrins del riu i d'altres.